

Andmekaitse spetsialist aitab muuta teenused turvaliseks ja usaldusväärseks

Signe Heiberg

avalike suhete nõunik, Andmekaitse Inspeksioon

Üks uus kohustus avaliku sektori andmetöötajatele on määrata andmekaitse spetsialist, erasektori ettevõttel sõltub see kohustus andmetöötajate mahust ja sisust. Samuti on nüüd vaja teada, mis dokumendid on isikuandmete töötlemise ülevaade ja mõjuhinnaang, ning mida tähendab andmete ülekantavuse nõue.

Asutuste kohvinurkades räägitakse murelikult uuest andmekaitse õigusest, mis pööras senikehtinu pea peale. Trahvisummad on pööraselt suured, ulatudes 20 miljoni euron. Küllap on kõik mõelnud, mida nüüd tohib ja mida ei tohi teha, ja seda nii igapäevases elus kui ka andmetöötajana.

Argielus pole uuel andmekaitse õiguse ajastul põhimõtteliselt midagi muutunud. Andmekaitse kehtivad vanad normid, kuid seoses 25. maist Euroopa Liidus kehtima hakanud isikuandmete kaitse üldmäärusega on nii avaliku kui ka erasektori asutustel olnud mõistlik andmetöötajate toimingud üle vaadata. Üks uus kohustus avaliku sektori andmetöötajatele on määrata andmekaitse spetsialist, erasektori ettevõttel sõltub see kohustus andmetöötajate mahust ja sisust. Samuti on nüüd vaja teada, mis dokumendid on isikuandmete töötlemise ülevaade ja mõjuhinnaang, ning mida tähendab andmete ülekantavuse nõue.

Mis on isikuandmed?

Ainult üks osa andmetöötajatest puudutab isikuandmeid. Mis on isikuandmed? Nimi, sünniaeg, juuksevärv, kinganumber? Kaks esimest küll, aga juuksevärv ja kinganumber on andmed, millega inimene jääks pankasisse logides hätta, kuigi needki võivad olla kaalukeeleks isiku tuvastamisel.

Seepärast defineerib Andmekaitse Inspeksioon isikuandmeid nõnda: „Isikuandmeteks loetakse kõiki andmeid tuvastatud või tuvastatava füüsilise isiku kohta, mis väljendavad isiku füüsilisi, psüühilisi, füsioloogilisi, majanduslikke, kultuurilisi või sotsiaalseid omadusi, suhteid ja kuuluvust.” Seega tuleb isikuandmetena käsitleda kõiki andmeid, mis kasvõi kaudseltki on füüsilise isikuga seostatavad.

Isikuandmete kaitse üldmäärus kasutab isikuandmeid liigitades uusi mõisteid, jagades need eriliiki, tavalisteks ja tundlikeks (vt lisateksti, lk 46).

Eriliiki, tavalised ja tundlikud isikuandmed

Eriliiki andmed on loetletud isikuandmete kaitse üldmääruses. Varasemas sõnastuses olid need delikaatsed andmed, näiteks inimese poliitilised vaated ja maailmavaade laiemalt, ametiühingu liikmelisus, kõik terviseiga seotu, religioon, seksuaalne sättumus, etniline või rassiline päritolu ja biomeetrilised andmed (eelkõige sõrmejälje-, peopesajälje- ja silma iirisekujutis ning geenian-dmed). Üldmäärus võrdsustab eriliiki andmetega ka süüteomenetluste andmed ja süüdimõistvad kohtuotsused.

Tavaliste isikuandmete alla kuulub selline teave, mille abil saab inimese otse või kaude tuvastada: nimi, isikukood, asukohateave, võrguidentifikaatorid (tunnused, mis sidevõrgus aitavad viia konkreetse isikuni), samuti füüsilised, vaimsed, majanduslikud, kultuurilised ja mistahes muud tuvastamist võimaldavad tunnused koos kombinatsioonidega.

Tundlikke isikuandmeid ei ole seadusandja loetlenud, kuid andmekaitse spetsialisti määramise ning mõjuhinnangu koostamise seisukohalt on oluline eraldi käsitleda ka andmeid, mille väärkasutamine võib põhjustada suuremat ohtu (oht elule ja tervisele, identiteedivargus, varaline ja mainekahju jms). Tundlikud on ka need andmed, millele on pandud avaliku teabe seaduse alusel juurdepääsupiirang. Näiteks on selline teave sotsiaalabi saamine, samuti andmed, mis on seotud kriminaal- ja väärtemenetlusega.

Allikas: Isikuandmete kaitse üldmäärus

Põhimõtteliselt me koosnemegi isikuandmetest ja see, mida iga päev teeme, on oma isiku teistega jagamine väikeste killukete kaudu. Isegi siis, kui seista lihtsalt keset raekoja platsi, toimub piltlikult väljendudes suur isiklike andmete jagamine. Sama toimub ka siis, kui suhtleme internetis, ainult et siis jagame isiklike andmeid kas koodide, sümbolite, numbrijadade või konstrueeritud identiteedi kaudu.

Kui kirjeldada isikuandmete töötlemise (kasutamise) olemust, tuleb kõige igapäevasem näide kontorist: inimene jätab lauale märkmepaberile kirjutatuna oma nime ja kontakti, mille keegi teine tõstab teisele lauale. See ongi inimese isikuandmete töötlus ehk andmetöötlus. Kuid sidefirma töötaja arvuti IP-aadresside lihtne vaatamine on samamoodi andmetöötlus, sest kui sidefirma saab IP-aadressiga isiku siduda, töötleb ta isikuandmeid samamoodi nagu telefonimüüja töötleb andmeid oma kliendi

kontaktnumbrit inforegistrisse või kliendi baasi sisestades. Isikuandmete töötlemisega on loomulikult tegu ka siis, kui avalik või erasektori asutus kogub ja kasutab inimeste andmeid, mida on vaja näiteks hoolekandlise abi osutamiseks.

Maaailmas, kus pidevalt liigutatakse tavalisi isikuandmeid eksabaitide kaupa mööda nähtamatuid kanaleid, on paratamatult vaja reegleid andmete saamiseks, kasutamiseks, edastamiseks ja säilitamiseks. Kui reegleid poleks, võiks igäüks ja seda just tänu teadmatussele, mida andmetega teha saab, sattuda nii pangakontoröövi, identiteedivarguse kui ka rämpspostilaviini ohvriks. Inimesel on õigus teada, milliseid tema kohta käivaid isiku- ja eraelulisi andmeid kogutakse ja kuidas neid kasutatakse, ta võib sellist teavet küsida andmetöötlejalt. Seepärast tuleb andmetöötlejatel järgida üldmääruse jt õigusaktidega kehtestatud reegleid ja põhimõtteid (vt lisateksti, lk 47).

Sotsiaaltöötajal on endiselt kaalutusõigus

Sotsiaaltöötaja peab ka nüüd oskama hinnata, kellega, mis teemadel ja mis ulatuses on tal vaja suhelda; millises ulatuses võib andmeid koguda ning kellele ja millisel viisil tohib neid edastada. Juhtumite menetlemiseks vajamineva teabe mahu jm üksikasjad määrab ametnik kaalutusõiguse alusel. Selle eelduseks on, et ta mõistab, milline info on isiku või perekonna abivajaduse hindamiseks ja abi korraldamiseks vajalik ja milline mitte.

Andmete töötlemisel tuleb lähtuda seaduslikkuse, eesmärgipärasuse ja minimaalsuse printsibist. Igal andmete kasutuskorral tuleb sotsiaaltöötajal mõelda, millisest seadusest tulenevalt ta andmeid töötleb. Näiteks kui tegemist on sotsiaalabi teenustega, mille osutamisel on kohalikul omavalitsusel sotsiaalhoolekande seadusest tulenev õigus ja kohustus, tuleneb andmetöötluse õiguslik alus sotsiaalhoolekande seadusest. Osa ülesandeid tulenevad ka lastekaitse- ja perekonnaseadusest. Haldusmenetluse seadus annab ametnikule kaalutusõiguse: kuidas täpselt menetlus läbi viia, milliseid toiminguid teha jms. Ametnik saab selle alusel määrata menetlustoimingu vormi jm üksikasjad, kui seaduse või määrusega ei ole sätestatud teisiti. Samuti saab ametnik välja selgitada olulised asjaolud, vajadusel võib ta oma algatusel koguda tõendeid. Õiguslikuks aluseks võib olla ka inimese teadlik ja vabatahtlik nõusolek kasutada tema andmeid kindlal eesmärgil.

Uus amet: andmekaitse spetsialist

Et tagada parem isikuandmete kaitse, on asutustes nüüd uus amet: andmekaitse spetsialist. 25. maist on andmekaitse spetsialisti määramine avalikus sektoris kohustuslik

mistahes andmetöötluse mahu juures. See kohustus laieneb kõigile asutustele, sh ministeeriumitele, ametitele, inspeksioonidele, üldharidus-, kutse- ja kõrgkoolidele, aga ka linna- ja vallavalitsustele. Erasektorile sellist kohustust pandud ei ole, vajadus spetsialisti järele sõltub seal andmetöötluse mahust ja sisust.

Andmekaitse Inspeksioon on koostanud nimekirja, millise töötlusmahu juures on vaja määrata andmekaitse spetsialist. Dokument jagab vastutava

7 põhimõtet, mida tuleb jälgida isikuandmeid töödeldes

Seaduslikkus – igasuguseks isikuandmete töötlemiseks peab olema alus.

Eesmärgipärasus – määratle eesmärk, milleks andmeid vajad. Samade andmete muul eesmärgil töötlemiseks peab olema teine alus.

Minimaalsus – tuleneb eesmärgist: ära kogu rohkem andmeid, kui on vaja eesmärgi saavutamiseks.

Õigus ehk andmekvaliteet – tuleneb samuti eesmärgist: andmed olgu asja- ja ajakohased just selle eesmärgi saavutamiseks.

Säilitamistähtaeg – see tuleneb samuti eesmärgist.

Turvalisus – hoia ja töötle andmeid turvaliselt.

Vastutus ja läbipaistvus – andmetöötleja vastutab nende põhimõtete järgimise eest ning tema tegevus peab olema andmesubjektile läbipaistev (andma teavet, võimaldama kogutud andmetega tutvuda ja nõudeid esitada).

andmekaitsespetsialistiga andmetöötledajad kolme kategooriasse: 5000 inimese eriliigilised andmed, 10 000 inimese tundlikumad isikuandmed ning 50 000 inimese tavalised isikuandmed. Kuid hoolimata sellest, kas asutuses töötab eraldi spetsialist või mitte, jääb kokkuvõttes vastutajaks ikka asutus ise.

Andmekaitsespetsialisti peavad tööle määrama ka ettevõtte, mis täidavad avalikku ülesannet. Näiteks perearstid, piirkondlikud ja keskhaiglad ning kiirabi.

Seadus seda otseselt ei nõua, et andmekaitsespetsialistiks peaks palkama eraldi töötaja. Iga ettevõtte saab ise otsustada, kuidas ja kes vaatab, et andmetöötlus vastaks nõuetele. Nii on ka ettevõtte raamatupidamisega, kokkuvõttes on oluline, et asjaajamine oleks korras.

Uus nõue: isikuandmete töötlemise ülevaade

Andmekaitsespetsialist hoiab silma peal sellel, kas klientide, patsientide, koostööpartnerite või töötajate isiklike andmeid kasutatakse ikka eesmärgipäraselt ja kas need on turvaliselt hoitud. Ja seda mitte ainult kaustades, vaid ka pilves, mälupulgal, kõvakettal, serveris, turvakapis, seifis jms. Ta abistab ja kontrollib kõiki oma asutuse või ettevõtte isikuandmete töötlejaid, jälgides, et üldmääruse nõuded oleksid täidetud. Tema töö on väga oluline, sest mistahes andmete leke muudaks asutuse usaldusväärsuse küsitavaks.

Üks uus tööülesanne on välja selgitada oma organisatsioonis kõik isikuandmete töötlemisega tehtavad toimingud: mille

Uued nõuded: mõjuhindang ja andmete ülekantavus

Isikuandmete kaitse üldmääruse kõik nõuded ei kehti kõigile. Mõjuhindangut ei pea tegema need, kes ei töötle andmeid ulatuslikult, sest siis ei kaasne ka suurt lekkeohtu. Haigla on näiteks ulatuslik andmetöötaja ja seal on mõjuhindang kohustuslik. Perearstil (sõltumata oma abiarstide, õdede jt palgaliste arvust) ei ole aga mõjuhindangu koostamine kohustuslik. Mõjuhindang tuleb teha kõigil vastutavatel ja volitatud töötajatel, kelle andmebaasis on enam kui 5000 inimese eriliiki isikuandmed. Kui mitu perearsti töötavad koos, nende andmetöötlus on ühine (ühine registratuur, arvutivõrk, arhiiv jne) ning töödeldakse vähemalt 5000 inimese eriliiki isikuandmeid, siis see tähendab, et võib tekkida vajadus koostada mõjuhindang. Seda tuleb teha enne, kui hakatakse kasutama mõnda (uut) tehnoloogiat või rakendust, millega varem kokkupuudet ei olnud. Tagasiulatuvalt mõjuhindangut tegema ei pea ja Andmekaitse Inspeksioonile ei ole vaja vastavat dokumenti esitada.

Andmete ülekantavus on üldmääruse järgi kohustuslik andmetöötlusega tegelevatele eraettevõttele, mis ei osuta avalikku teenust. Seadusandja ei kirjuta ette täpseid juhiseid, ega ütle ka, millisel kujul või vormingus andmed üle kantakse. Küll aga annab määrus inimesele õiguse nõuda andmetöötlejalt enda andmete ülekandmist.

alusel andmeid kogutakse, kuidas neid kasutatakse, kellel on õigus kasutada, millises ulatuses ja kui kaua. Koostatavat dokumenti nimetatakse isikuandmete töötlemise ülevaateks. Seda võib pidada andmetöötlusega tegeleva organisatsiooni vundamendikiviks ja aluseks mõjuanalüüsi tegemisel. Mõjuanalüüsi on omakorda vaja selleks, et mõista riske ning ennetada andmelekkete ohte, kui andmete töötlemises tehakse muudatusi (vt lisateksti, lk 48).

Andmekaitse spetsialistist on abi, kui näiteks kriisiolukordades on tarvis kiiresti jälile saada küberkuritegevusele. Sissetung ühte andmekogusse võib tähendada sissetunge ka mujale ja siis on ülimalt oluline info kiire levik. Kui ettevõtte andmekogudesse on sisse pääsenud pahavara või juhtunud muud, mis ohustab info säilimist, terviklikkust ja privaatsust, korraldab andmekaitse spetsialist ohust teavitamist, et inimesed saaksid juhtunust võimalikult kiiresti teada.

Kas kohustus või võimalus?

Ettevõtjaportaali andmetel oli augusti alguseks andmekaitse spetsialisti määranud ligi 1600 juriidilist isikut, neid on nii avalikus kui ka erasektoris. Statistika järgi töötavad mõned spetsialistid mitme asutuse jaoks. Väikeste andmetöötlejate jaoks on ühise spetsialisti töölepanek mõistlik lahendus. Näiteks füsioterapeudid, pereterapeudid, psühholoogid, hoolekandeteenuse osutajad jne töötavad ju vägagi isiklike eriliigiliste andmetega, kuid nende andmemahat ei ole suur.

Andmekaitse Inspeksioonile teadaolevalt jagavad ühte andmekaitse spetsialisti ka mitmed riigiasutused. Näiteks tegutseb üks spetsialist keskkonnaministeeriumi,

keskkonnaameti, keskkonnainspeksiooni, maa-ameti, loodusmuuseumi, keskkonnaministeeriumi infotehnoloogia keskuse ja keskkonnaagentuuri heaks.

Selle uue ameti esindajaid on Eesti ettevõtete ja organisatsioonide arvu arvestades veel vähe. Piltlikult väljendudes võivad paljudes asutustes andmed vedeleda lageda taeva all, teisisõnu andmete omanikud ise ka ei tea, kui turvatud on ettevõttele kasutada antud andmed.

Kui andmekogude süsteemitus ei tundu praegu veel kõige suurema probleemina, siis küberkuritegevuse kasvades võib see elu väga mõruks teha. Kes oleks nõus oma kodust ilma jääma seetõttu, et küberkurjategija häkiks sisse virtuaalsesse kontoris, kaaperdaks sealt tundliku info ja mängiks selle maha? Keegi ei soovi, et korduks juhtum, kus küberkurjategijad lukustasid meditsiinasutuse andmed, sh patsientide tervisekaardid. Kui tervisekaardist pole digitaalset või paberil varukoopiat, siis peatub ravi seniks, kuni andmed tagasi saadakse. Andmekaitse spetsialist on tulnud, et jääda. Paar-kolmkümmend aastat tagasi oleks see amet eeldanud korraga sisekontrolli, arhivaari, juristi ja sekretäri teadmisi ja kutseoskusi. Digiajastul on vaja IT-spetsialisti, sisekontrolli, juristi ja arhivaari oskusi. Seda polegi nii vähe! Seepärast ongi põhjust väärtustada neid juba enam kui tuhat inimest, kes on läbinud andmekaitse spetsialisti õppe. Meie turvatunne on tänu neile vähemalt mõne pügala jagu tugevam.

S

Lisainfot andmekaitse spetsialisti määramise kohta leiate „Isikuandmete töötlemise üldjuhendist” (2018) Andmekaitse Inspeksiooni kodulehelt www.aki.ee/juhendite/rubriigis.